

Monika Zgustova
Soc la Milena de Praga

MONIKA ZGUSTOVA

Soc la Milena de Praga

Galàxia Gutenberg

L'autora agraeix haver pogut comptar amb un ajut de l'Institut Ramon Llull
i amb l'estada a la residència d'escriptors Art Omi a Nova York,
esencial per a la redacció d'aquesta obra.

Publicat per
Galaxia Gutenberg, S.L.
Av. Diagonal, 361, 2n 1a
08037-Barcelona
info@galaxiagutenberg.com
www.galaxiagutenberg.com

Primera edició: febrer de 2024

© Monika Zgustova, 2024
© Galaxia Gutenberg, S.L., 2024

Preimpresió: Maria Garcia
Impressió i enquadernació: Romanyà-Valls
Sant Joan Baptista, 35, La Torre de Claramunt-Barcelona
Dipòsit legal: B 52-2024
ISBN: 978-84-19738-77-6

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació
d'aquesta obra només es pot realitzar amb l'autorització dels seus titulars, a banda
de les excepcions previstes per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos
Reprográficos) si necessiteu fotocopiar o escanejar fragments d'aquesta obra
(www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 45).

La boira

Més enllà de la finestra del cotxe, la neu humida i una boira grisa s'estenen sobre el paisatge blanc. Estem a mitjan novembre. Escolto mig distreta la meva amiga, que em parla dels seus plans. El projecte artístic en què treballa gira al voltant de les dones que van ser recloses en camps de concentració.

Des que al matí hem pujat al cotxe a Berlín, em trobo immersa en un món propi on el temps no es mesura en hores ni en minuts. Sembla més aviat un gerro fràgil de vidre que es va omplint de sensacions auditives, experiències de la natura o l'arquitectura, emocions del moment. Just barrino aquestes qüestions quan parem davant d'un edifici amb un rètol que diu «Memorial de Ravensbrück». Baixem del cotxe i ens dirigim al llac que s'hi estén. Els ànecs hi neden tan tranquils, com si al fons no hi hagués les restes de milers de dones. Travessem la porta, semblant a les que vaig veure a Auschwitz i Terezín. La meva amiga desapareix amb la càmera en un dels barracons, vol fotografiar la masmorra on les SS enviaven les preses més rebels. Jo em quedo fora i travesso la vasta esplanada on hi havia els barracons que allotjaven les presoneres; avui només en queden tres o quatre. Em pregunto si elles també mesuraven el temps per les emocions i vivències que queien al gerro.

Camino imaginant els barracons on, cap al final de la guerra, malvivien centenars de dones en una sola habitació. Em trobo gairebé al final; un mur gris amb el guix que s'escrotona i coronat amb un filferro espinós s'aixeca davant meu. És el mur que separava les presoneres de la llibertat. Aquí és on

Milena Jesenská devia conèixer Margarete Buber-Neumann. Aquí la Milena li va estrènyer la mà: «Soc la Milena de Praga» –Així es presentava, Praga era la seva identitat, més que el cognom–. I van entaular conversa. La Milena no actuava com una presa en un camp sota vigilància constant, sinó com una dona lliure que passeja per un bulevard i es dirigeix amb una amiga a un cafè. Mirava de conservar així la seva humanitat.

Avanço resseguint el mur i m’imagino el carreró que es devia formar entre aquells barracons que van conèixer tant d’horror, tanta misèria i barbàrie que bé omplirien una galàxia. I, tanmateix, segur que aquelles dones hi van trobar instants de pau i qui sap si fins i tot de felicitat.

De sobte, com en un somni, percebo moviment sobre el mur amb restes de neu. Són figures humanes, o més aviat ombres. Ombres de dones. Porten uniforme de presidiàries. Es perden en la boira i floten ran de terra, totes són de color gris perla i translúcides. Són elles, són les presoneress que van treballar al camp i van haver de fer de l’horror la seva vida; aquí van conèixer l’amistat i l’odi, el desig i el fàstic. Caminen l’una darrere l’altra i l’una al costat de l’altra com caminaven fa vuitanta anys després de fer treballs forçats, amb el cap cot, encorbades.

Però allà en veig una que camina ben dreta. També flota, lleugera com un mocador de seda. És l’única que em mira i, a la llum nacrada del seu rostre delicat, hi percebo interès. Ara l’ombra dreta se separa de la resta i es gira cap a mi.

S’obre pas lentament i àgil. Els seus ulls blau gris emmarcats per pestanyes negres brillen en la boira. S’apropa i quan és al meu costat m’agafa de la mà.

–Soc la Milena de Praga –em diu fluixet.

I explica la seva història.

I

L'estrangera

I

Al final no em vaig aguantar i vaig ficar la mà al joier. Amb els dits vaig palpar unes perles... un collaret... i unes agulles de pit, uns anells... Una veu m'advertia que el que feia estava mal fet, l'altra em recordava que sempre m'havia apropiat del que havia volgut, fossin unes branquetes de lilà d'un parc de Praga o uns bitllets de la caixa registradora del consultori del pare. La possibilitat de tenir el que desitjava em proporcionava una sensació de llibertat.

Però aquí, a Viena, no hi tinc res. O gairebé res. I no només pel que fa a coses materials. Intento oblidar que el meu marit s'ha afartat de mi i s'entrega a mil i una aventures amb dones cultes, elegants, refinades.

Les joies tenen un tacte sedós i fred... quina m'he d'endur?

Puc veure la silueta de dues joventes, de vegades n'eren tres, que mig caminaven i mig ballaven per l'avinguda Příkopy de Praga amb vestits que n'estilitzaven encara més les figures esveltes d'estudiants de disset anys. A la floristeria cada una escollia una flor o un ram i la rossa, és a dir jo, ho pagava tot. Llavors es preguntaven a qui podien regalar els rams i irrompien rient a un local amb un cartell que deia Cafè Arco i que era ple de senyors amb vestits foscos i corbates o corbatins, alguns d'ells de peu a l'entrada amb el bombí al cap... Les noies s'asseien una estona, repartien les flors entre els senyors i marxaven deixant un solc d'estupefacció i de murmuris al seu pas.

Estudiants del Minerva, em poseu nerviós... M'enerven les del Minerva... deien els desconeguts mentre xarrupaven el conyac, el vi i el cafè turc.

Segueixo palpant les joies amb els dits. No goso obrir el joier del tot i mirar dins perquè això em faria sentir com un lladre que exerceix la seva professió amb deliberació, mentre que agafar una cosa d'una caixa a l'atzar em sembla excusable des de qualsevol punt de vista. La parella d'actors que em va contractar com a governanta no hi és. La senyora ha sortit a assajar i el senyor està de gira per Àustria amb *L'avar* de Molière.

No ho penso més, d'una revolada en trec un grapat de joies i retiro la mà. Em poso l'abric per sobre, agafo la bossa, que em fa avergonyir de tan tronada, i surto corrents al carrer. Venc les joies sense ni mirar-les i, amb la cartera plena, m'afanyo a entrar als magatzems Neumann, a la Kärtnerstrasse, davant de l'Òpera. Aquell edifici Art Nouveau m'encanta. L'arquitecte és el meu admirat Otto Wagner, però si m'agrada és sobretot per les escultures que n'adornen la part superior: nimfetes i angelets que s'eixuguen després del bany i s'observen al mirall.

Els diners em cremen a la butxaca i, un cop als magatzems, em canvio de cap a peus. Em poso roba interior de puntes, mitges de seda calades, sabates de taló ample, un vestit d'aquells de fer patir, lleuger com una teranyina, amb una faldilla que sembla els pètals d'una flor, i també un abric i un barret; els guants i la bossa que agafo són de la pell més suau que he trobat.

I surto al carrer. Tiro la roba vella, la bossa tronada i les sabates atrotinades a un cubell de les escombraries. La gent em mira estupefacta i jo brillo, i no només jo, al meu voltant tot resplendeix. De camí encara em faig tallar els cabells ben a la moda. En Giorgio, a més a més, em perfila els ulls amb llapis

negre. I, així empolainada, som-hi cap al cafè Herrenhof! El meu marit Ernst hi deu seure com cada tarda envoltat d'una horda d'admiradors i sobretot admiradores. Per arribar-hi, puc baixar per l'ampla avinguda del Ring i creuar el Volksgarten o bé fer volta pels carrers del nucli antic. Opto per fer volta, els carrers vienesos em recorden Praga i, amb la ciutat, temps millors.

Provo d'imaginar què dirà l'Ernst quan em vegi; potser ni em reconeixerà, la seva Ventafochs de vint-i-tres anys arriba convertida en baronessa preparada per al ball. Jo penso tota l'estona en l'Ernst. És un crític literari mític i temut, i no només pels escriptors de Praga en llengua alemanya.

Ens vam conèixer en un cafè de Praga, com no podia ser altrament. L'escriptor i periodista Egon Erwin Kisch havia convidat al Montmartre la meva amiga d'estudis, la Staša, i tots dos em van animar a acompanyar-los. Kisch, que havia reunit tota una colla per llegir-los el text que havia escrit sobre el local abans no sortís publicat, es va asseure entre la Staša i jo. Vaig demanar una xocolata desfeta ben espessa. Kisch, un segon conyac. Segons em va dir, s'havia d'armar de valor ja que seia davant del crític més exigent de la ciutat.

El crític era de l'edat d'ell, uns deu anys més gran que la Staša i jo; crec que ja me l'havien presentat al Cafè Arco. Tot i que parlava fluix i amb una veu una mica ronca, sabia captar l'atenció. La Staša, però, es petava de riure explicant-me per damunt de l'espatlla de Kisch un acudit que no s'acabava mai i, al final, el crític la va fulminar amb la mirada. Jo em preguntava com podia ser que un tipus que xiuxiuejava com si tingués les cordes vocals inflamades captivés amb les seves tesis abstruses sobre els poetes contemporanis la dotzena de persones que sèiem allà amb ell.

Excepte la Staša, és clar.

El crític va agafar la tassa per fer un xarrup i Kisch ho va aprofitar per presentar-nos. Es deia Ernst Polak i va dir que em coneixia de vista, de passejar per l'avinguda Příkopy i dels ca-

fès. Després es va submergir en el silenci tot observant-me mentre jo abocava amb cura la xocolata espessa de la tetera a la tassa. Em mirava amb tanta atenció que vaig acabar tacant el marbre.

–La vol tastar? –li vaig dir rient per trencar la tensió.

–Sí que ho vull –va contestar ell amb un fil de veu com si fóssim sols a taula–. Una culleradeta –va afegir.

Jo vaig fer una cullerada que semblava que s’havia de vessar i recolzant la cullera al palmell l’hi vaig acostar. Ell va estirar el cap, i els llavis van engolir la cullera amb fermesa deixant que jo en sostingués l’altre extrem. Sense treure’m del damunt els ulls foscos amb una brillantor daurada, va paladejar la xocolata com si fos la menja més exquisida que hagués tastat mai. Després d’uns segons llargs –Kisch ja havia començat a llegir–, va mig aclucar els ulls i la boca va deixar amb suavitat la cullera que jo seguia sostenint. Semblava que els llums s’haguessin apagat. Quan al cap d’una estona l’Ernst va tornar a obrir el ulls, em va buscar la mirada. Llavors va fer una cullerada del seu cafè amb nata muntada i me la va acostar als llavis fins a introduir-me-la a la boca. Va ser un xarrup agre dolç i em vaig quedar amb la sensació que l’assaboria a ell.

Dolçor i amargor se’m van fondre a la llengua.

Va ser el nostre primer petó.

Com es va enfadar el pare, quan se’n va assabentar. El pare sempre havia estat un patriota i hauria desitjat que el meu primer amor tingués el txec com a llengua materna; estava fart de la llengua de l’imperi. I per això em va enviar a estiuajar a l’Hotel Špičák, a la serra de Šumava. Tot i que l’Ernst preferia passar el temps lliure als cafès amb els altres literats, ben lluny de la natura, es va allotjar en un hotel de muntanya proper a l’Špičák per poder estar junts. A la nit ens trobàvem i al matí escandalitzàvem els clients de l’hotel amb la nostra roba arrugada, descabellats com anàvem i amb cara de felicitat. Hi va ha-

ver qui es va indignar tant que va interrompre l'estada i va marxar. A mi no em van fer fora només perquè el pare era un dels millors clients de l'hotel.

El patriotisme del pare m'exasperava. L'Ernst m'atreia, entre d'altres raons, perquè tenia com a llengua materna l'alemany, encara que entre nosaltres parléssim txec. L'Ernst era completament diferent del que jo havia conegut fins aleshores. Estava convençuda que només m'agradaven les noies; fins llavors les havia preferit als nois, que eren uns immadurs i uns mamarratxos, com dèiem rient amb les amigues. I de sobte havia aparegut ell, un home subtil i displicent, fràgil i fort, cruel i tendre, però sobretot incomprendible i ambigu. Destacava per una bella forma d'expressar-se tant en alemany com en txec, per la cabellera negra i per una veu greu i gutural capaç de captar l'atenció millor que un crit.

Em vaig quedar embarassada.

I vaig decidir avortar.

En això sí que el pare em va recolzar i, més important encara, em va animar a fer el pas i me'l va facilitar. A fi que em refés, em va enviar al sanatori psiquiàtric del palau barroc de Dientzenhofer, a Veleslavín, envoltat d'amplis jardins.

El pare esperava que després d'aquell tràngol em cansés de l'Ernst. Però va calcular malament. Potser a la mare li hauria fet cas, n'hauria parlat com amb una amiga, però la mare no hi era, ens havia deixat quan jo tenia tretze anys. Així doncs, només en podia parlar amb les amigues; no confiava en ningú més. Però les meves estimades Staša i Jarmila eren tan esbojarrades i irreflexives com jo.

El record de la mare era un buit sense fons. De petita, em deixava que la pentinés cada dia. Tenia una cabellera llarga. Vivíem al carrer Ovocná i em duia a passejar a la vora del riu i a Žofín. Jo li demanava de pujar a Petřín i passejar pel turó, però la salut no li ho permetia. A vegades ella em sorprenia ballant i lliscant pel parquet lluent del nostre pis, que era enorme. I llavors es posava a ballar amb mi, tot i que no aguantava

gaire estona, de seguida s'ofegava. Un dia em va regalar una boleta de vidre amb un efecte irisat.

–Quan estiguis trista o malalta –em va dir–, mira-la: conté un món de bellesa que no és mai la mateixa, i jo t'hi estaré esperant.

I finalment es va apagar com una espelma.

El pare va quedar ensopit i introvertit. Però al cap d'algun temps va començar a buscar-se companyia.

En aquella època em vaig encaterinar de la professora de txec: li escrivia cartes i ella em responia, però la cosa no prosperava gaire. Llavors em vaig inclinar per les amigues del Minerva i després de la universitat. El pare, guapo i admirat en societat, un metge i professor universitari reputat fins i tot fora d'Àustria-Hongria, m'omplia de diners perquè jo fes la meua vida i ell gaudia del seu temps lliure. Per a mi era tan fàcil aconseguir bitllets que els gastava d'allò més alegrement.

Al pare li dedicava tan sols els caps de setmana: sortíem d'excursió i feiem rutes de fins a quaranta quilòmetres amb els seus amics.

Mentre camino per l'elegant Kärtnerstrasse en direcció a la catedral de Sant Esteve, m'aturo davant del mirall llarg d'una perfumeria i no em reconec: aquella jove vestida amb un gust exquisit no és la maldestra Milena de Viena! Què dirà el meu marit? La veritat és que s'ha atipat de mi. A Praga era un altre. Allà jo hi vaig conèixer l'Ernst de llavis suaus, ulls somiadors, cos flexible d'home sedentari. I que tenia un pis replet de prestatgeries i llibres... Allà anàvem a concerts de música clàssica al Rudolfinum, al Nou Teatre Alemany i, a vegades, al Teatre Nacional; allà assistíem a festes literàries i a inauguracions d'exposicions. Tot allò havia estat la meua escola; els professors universitaris i les seves teories no hi tenien res a fer, jo només volia aprendre de l'Ernst.

A més de vagar alegrement per la ciutat les hores que l'Ernst passava al banc on treballava, m'agradava envoltar-me de llibres i diccionaris i em prenia molt seriosament les classes

d'anglès i francès. L'alemany me'l prohibia el pare perquè considerava que era la llengua de l'enemic. De totes maneres, Bohèmia pertanyia a Àustria i pels carrers se'n sentia molt, d'alemany –com també d'ídix i altres llengües de l'imperi–. Només a Praga ja hi havia tres teatres alemanys i diverses llibreries, i també s'hi publicaven diaris i revistes. Jo somiava ser traductora, però els meus propòsits no duraven mai gaire. Després d'estudiar al Minerva, la universitat no m'havia sabut seduir i havia deixat a mitges els estudis de música i de medicina.

Mentre vaig ser al sanatori, l'Ernst em venia a veure i caminàvem pels senders del parc d'amagat. Si les infermeres ens veien i ho deien al pare, en tornar a casa em trobaria un infern.

L'Ernst va escriure al pare per citar-lo perquè li volia demanar la meva mà. I el pare el va humiliar: no només rebutjava la petició, sinó que es negava a rebre'l, i així mateix li ho va escriure. La seva negativa, tanmateix, no es devia al fet que fos jueu ni que parlés alemany, a més a més del txec. El pare s'havia informat i havia esbrinat que era un faldiller i que tothom ho sabia. Així que ni tan sols la feina ben remunerada que tenia en un dels principals bancs el podia ajudar. Això em va recordar la vegada que la Staša i jo vam entrar a la seva oficina per regalar-li unes flors. Ens vam trobar unes cares tan llargues i l'Ernst semblava tan esborronat que la Staša es va haver d'endur els lliris a casa.

Després de la negativa del pare, jo feia tots els possibles per animar l'Ernst. Li tocava Schubert, Schumann, Beethoven i Smetana al piano. Li vaig comprar l'obra completa de Balzac enquadrada amb la pell més fina que vaig trobar i, aprofitant que en tenia les claus, li vaig omplir el pis de flors. L'Ernst, però, era molt sensible a les olors i les va llençar. És curiós que les seves colònies franceses no queien a la mateixa categoria.